

האם ועדות המומחים של "מחאת האהלים" יחוללו מהפכה במדיניות הכלכלית?

ההיסטוריה מלמדת אותנו כי משברים כלכליים היו כר נוח לחילופי פרדיגמות במחשבה הכלכלית ובמדיניות הכלכלית הנגזרת ממנה. למרות מחאת האוהלים בישראל, דרוש שינוי של הסביבה הפוליטית, שיווצר על ידי הצבעה בקלפי, על מנת לממש תפיסה כלכלית חדשה

ריקי שיו

התיאוריה הכלכלית השלטת, שהבטיחה "שכולם" ייהנו מהצמיחה הכלכלית, כשלה. העולם נמצא כעת במשבר כלכלי עמוק וכמה מדינות נמצאות בסכנה של פשיטת רגל פיננסית

התיאוריה הכלכלית הקיימת לא נותנת פתרון טוב למשבר הנוכחי. האם פישר מצביע על כשל בפרדיגמה הכלכלית השלטת והאם ייתכן שאנו בפתחה של מהפכה פרדיגמאטית במחשבה הכלכלית בעולם ובישראל? האם מחאת האהלים בישראל תפתח לכדי מהפכה במדיניות הכלכלית בישראל?

ההיסטוריה מלמדת אותנו כי משברים כלכליים היו כר נוח לחילופי פרדיגמות במחשבה הכלכלית ובמדיניות הכלכלית הנגזרת ממנה. מהפכות פרדיגמאטיות במדע הכלכלה התחוללו כאשר המחשבה

אנחנו במצב מסובך. מה שקורה עכשיו זה לא מה ש'כתוב בספרים' ולא מה שציפינו שיקרה - עם ריבית ברמה אפסית וגירעונות תקציביים גדולים. בנסיבות כאלה מבצעים מהלכים תחת לחץ, והתיאוריות לאו דווקא מצביעות כראוי כיצד יש לנהוג."

משפט זה נאמר על ידי נגיד בנק ישראל, פרופסור סטנלי פישר, בראיון שקיים בג'קסון הול בסוף אוגוסט, עת שהה שם עם נגיד הבנק המרכזי האמריקאי בן ברננקי (גלובס 26/8/2011). אם לנסח את דבריו אחרת, פישר אומר למעשה כי

ד"ר ריקי שיו מלמדת קורס בתולדות המחשבה הכלכלית בתוכנית חכמ"ה בחוג לתולדות עם ישראל באוניברסיטת חיפה // rickis@zahav.net.il

המהפכות הפרדיגמטיות במחשבה ובמדיניות הכלכלית היו תוצאה של משבר כלכלי, כינון של קואליציות פוליטיות חדשות וקיומה של תיאוריה כלכלית אלטרנטיבית שנתנה הסבר ופתרון חילופיים למשבר הקיים

ברוח זו וקידמו פוליטיקאים שתמכו במדיניות זו. הן בבריטניה והן בארצות הברית עלו בסוף שנות השבעים משטרים חדשים שתמכו במדיניות זו שמכונה "ניאו-ליברליזם". גישה זו שולטת עד היום במחשבה ובמדיניות הכלכלית בחלק גדול מארצות המערב. בשני המקרים שתוארו לעיל התחולל משבר כלכלי שהתיאוריה הכלכלית הקיימת לא הצליחה להסביר אותו ותיאוריה אחרת, שהייתה כבר קיימת אך לא שלטת בשיח הכלכלי הוצעה במקומה. המהפכות הפרדיגמטיות במחשבה ובמדיניות הכלכלית היו אפוא תוצאה של משבר כלכלי, כינון של קואליציות פוליטיות חדשות וקיומה של תיאוריה כלכלית אלטרנטיבית שנתנה הסבר ופתרון חלופיים למשבר הקיים. בישראל של שנות השמונים התחולל משבר כלכלי עמוק שהתבטא באינפלציה גבוהה לצד גרעון במאזן התשלומים. משבר זה גרר דיון אקדמי שכלל סימפוזיונים ומאמרים שעסקו בדרכים לפתרונו. בדיון זה הייתה הסכמה שבשלב ראשון יש להלחם באינפלציה ובשלב שני יש לחולל במשק בישראלי שינוי מבני שיתבטא בהפחתת מעורבות הממשלה במשק ובפתיחה מלאה של המשק לתנועות של מטבע זר (ניוד המטבע). בשנת 1985, לאחר הקמת ממשלת אחדות לאומית והשגת הסכמה של ההסתדרות ושל ארגוני המעסיקים, יצאה לדרך התוכנית לייצוב המשק. תוכנית זו כללה קיצוץ תקציבי, הקפאה זמנית של מחירים ושכר, פיחות גדול של שער החליפין וקיצוץ. יש לציין כי בשונה מהגישה הניאו-ליברלית, בישראל

בשנות השבעים של המאה העשרים פקד את העולם משבר כלכלי חדש. משבר זה התאפיין בעלית מחירים לצד מיתון ואבטלה. המודל הקיינסיאני הסביר אינפלציה כתוצאה של ביקושי יתר, אולם, בשנים אלו, הייתה זו אינפלציה שמקורה בעליית מחירי הנפט. מעורבות ממשלתית והגדלת ביקושים - מדיניות הנדרשת על פי המודל הקיינסיאני לצורך יציאה מהמיתון - רק ליבתה את עליית המחירים והאינפלציה הפכה לבעיה כלכלית שהמודל הקיים לא נתן לה הסבר ופתרון.

במקום המודל הקיינסיאני, עלה המודל המוניטאריסטי שפיתח מילטון פרידמן שנים קודם לכן. כבר בשנות החמישים טען פרידמן כי המשבר הגדול של שנות השלושים לא היה תוצאה של חוסר ביקוש אלא של צמצום מוניטארי שנגקט על ידי הבנק מרכזי לאחר המפולת בבורסה. לו היה עושה הבנק המרכזי את תפקידו, טען פרידמן, ודואג להציל את הבנקים מפשיטת רגל, המשבר העמוק היה נמנע. פרידמן הציע הסבר אחר למקור האינפלציה וטען כי היא תוצאה של כמות כסף גדולה מדי במשק וציפיות לאינפלציה עתידית מתמשכת. לכן, המשיך וטען, כדי להלחם באינפלציה יש להפחית את כמות הכסף, הן על ידי העלאות ריבית והן על ידי צמצום תקציבי הממשלה. הממשלה לפי פרידמן היא הבעיה ולא הפתרון.

לצד הפחתת הוצאות הממשלה הוצע על ידי פרידמן ואחרים להוריד מיסים, מהלך שיעלה את היצרנות של המעמדות הגבוהים ויגביר את הצמיחה במשק שכן הצמיחה תחלחל מלמעלה למטה אל כל שכבות הציבור. חלחול זה יפצה על הפחתת תקציבי הרווחה לשכבות הנמוכות וכתוצאה מכך תעלה ההכנסה הכוללת במשק ותקבולי הממשלה ממיסים יגדלו.

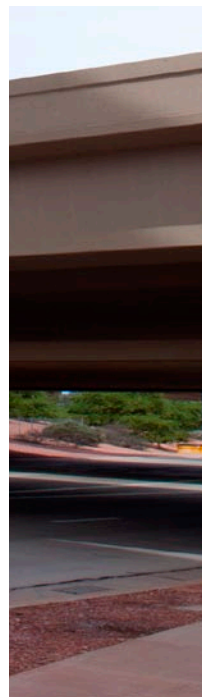
גישה זו עמדה בקנה אחד עם האינטרסים של האליטות הכלכליות בארצות הברית ובבריטניה והן תרמו כדי לממן מחקרים

הכלכלית השולטת לא הצליחה להסביר את המשבר הכלכלי בכלים של המודל שלה. במקרים אלו "נשלפה" תיאוריה אחרת שהייתה קיימת בשולי השיח הכלכלי הדומיננטי ונתנה הסבר טוב יותר לסיבות של המשבר ודרכים אחרות לפתרונו. מהפכות במדיניות הכלכלית התחוללו בעקבות שינוי במחשבה הכלכלית וקודמו על ידי של קואליציות פוליטיות אהודות.

בשנות השלושים של המאה העשרים התחולל בארצות הברית משבר כלכלי עמוק שחלחל לעולם כולו. משבר זה, שתחילתו במפולת הבורסה בארצות הברית בשנת 1929, הדרדר למיתון כלכלי עמוק. התוצר הכלכלי ירד ב-33 אחוזים ושיעור האבטלה הגיע ל-25 אחוזים ולא ירד למרות שהעובדים הסכימו לעבוד גם בשכר נמוך מאד. המודל הכלכלי הקלאסי, לפיו המשק חוזר מעצמו לשייווי משקל, לא נתן הסבר או פתרון למצב.

בשנת 1933 עלה פרנקלין רוזוולט לשלטון בארצות הברית וזכה לרוב מוחץ בקונגרס האמריקאי. הוא פתח במדיניות כלכלית חדשה (הניו-דיל) שהתבססה על מעורבות הממשלה במשק - הזרמת ביקושים ואספקת עבודה. התיאוריה הקיינסיאנית סיפקה לגיטימציה מדעית למדיניות זו וטענה כי המיתון הוא תוצאה של חוסר ביקושים וכי על הממשלה להתערב על מנת להגיע למצב של תעסוקה מלאה. יש לציין שגישה כזו הייתה קיימת כבר בקרב כלכלנים מהאסכולה המוסדית שעבדו בשרותו של רוזוולט, אך קיינס פיתח אותה לכדי מודל שלם.

המודל הקיינסיאני שלט במחשבה הכלכלית עד שנות השבעים של המאה העשרים. עד תקופה זו גם המדיניות הכלכלית בעולם המערבי התבססה על גישה זו, שהיא הבסיס למדינת הרווחה המודרנית. היעד הכלכלי המרכזי היה תעסוקה מלאה.

עמוק וכמה מדינות נמצאות בסכנה של פשיטת רגל פיננסית.

במשוואה המסבירה כיצד מתחוללת מהפכה פרדיגמאטית זיהינו כמה משתנים. מתחולל משבר כלכלי וישנו כשל תיאורטי במחשבה הכלכלית שלא מספקת פתרונות הולמים למצב. קיימות גם גישות כלכליות חילופיות שמציגים כלכלנים מהממסד האקדמי הן בארצות הברית (פול קרוגמן וג'וזף שטייגליץ, למשל) והן בישראל (אביה ספיבק, אריה ארנון, יוסי זעירא ואחרים). אפילו אסף רזין שהתחנך באוניברסיטת שיקאגו בזמנו של פרידמן הציע לאחרונה להגדיל את תקציבי החינוך והדיוור. גישות אלו לא שולטות עדיין במחשבה הכלכלית באקדמיה בארצות הברית אבל לא מן הנמנע שנגלה בקרוב סדקים בדומיננטיות של הפרדיגמה המוניטאריסטית. ראו לעיל את הערתו של פישר.

קואליציות פוליטיות אוהדות? אין כרגע, לא בארצות הברית ולא בישראל. הרפובליקנים בארצות הברית לא נותנים לנשיא אובמה להגדיל תקציבים על מנת להלחם באבטלה. בישראל נתניהו לא מראה סימנים של נסיגה אמיתית מהאמונה שלו באסכולה הניאו-ליברלית. לדעתי, לא יהיה שינוי בסיסי במדיניות הכלכלית עד שלא תהיה סביבה פוליטית אחרת בישראל. זהו המשתנה החסר במשוואה שלנו. משבר האהלים חייב להתבטא בהצבעה בקלפי למען מפלגה שתציע מצע של צדק חברתי אמיתי, שמאל פוליטי ומדיני. מחאה "לא פוליטית" סופה שתיזכר כאנקדוטה של קיץ. ///

**משבר האהלים
חייב להתבטא
בהצבעה
בקלפי למען
מפלגה שתציע
מצע של צדק
חברתי אמיתי,
שמאל פוליטי
ומדיני. מחאה
"לא פוליטית"
סופה שתיזכר
כאנקדוטה של
קיץ**

לא הציעו להפחית מיסים וכי מדיניות הפחתת המיסים יצאה לדרך רק בעשור האחרון. השינוי המבני בישראל שכלל את פירוקה של ההסתדרות והפרטת חברות ממשלתיות החל רק בשנות התשעים. התוכנית הכלכלית של שנת 2003, שקידם בנימין נתניהו, שר האוצר דאז, מסמלת נקודת ציון של שינוי במדיניות הרווחה בישראל.

ההפכה פרדיגמאטית בישראל?

באתר של רשות המיסים מופיעה מצגת יפה המתארת בלשון אופטימית את התוכנית להפחתת מיסים ולהעלאת הצמיחה משנת 2005. לפי תוכנית זו, בעקבות הפחתת המיסים הישירים ומס החברות ישראל תהיה "גן עדן" למשקיעים ולכולם יהיה טוב יותר. אכן, ישראל נחשבת כהצלחה כלכלית על פי פרמטרים של צמיחה ושל תעסוקה, במיוחד על רקע המשבר הבינלאומי.

צילום: Alan Stark/Flickr